

УДК 330.3

В. І. Кифяк,

к. е. н., асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

В. М. Запукхляк,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та менеджменту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОЦІНКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ СТРУКТУРИ АГРАРНОГО СЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

V. Kyfyak,

PhD, assistant of business economics and human resource management department,
Chernivtsi Yuriy Fedkovich National University, Ukraine

V. Zapukhlyak,

PhD, assistant professor of economic theory and management department,
Chernivtsi Yuriy Fedkovich National University, Ukraine

ASSESSMENT OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL STRUCTURE OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY

Стаття присвячена дослідженню організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі економіки, аналізу їх ефективного співвідношення, наслідків функціонування.

У статті розглянуто сутність організаційно-правової структури аграрного сектора національної економіки через призму функціонування інституції власності. Визначено основні організаційно-правові форми аграрного господарювання та здійснено оцінку їх внеску в структуру валової продукції аграрного сектора національної економіки.

Запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності функціонування організаційно-правових форм підприємництва в аграрному секторі економіки за показниками використання основних ресурсів. Проведено кореляційно-регресійний аналіз зв'язку обсягу валового доходу та розміру використовуваних угідь аграрними підприємствами. Визначено особливості, переваги та недоліки функціонування фермерських господарств та агрохолдингів в Україні.

The organizational and legal forms of business in the agricultural sector are investigated, their effective value, the effects of the operation are analyzed in the article.

The essence of organizational and legal structure of the agricultural sector of the economy through the prism of functioning property's institution are viewed. The main legal forms of agricultural management and the estimation of their contribution to the gross output of the agricultural sector of the economy are determined.

The methodical approach to assessing the efficiency of the organizational and legal forms of business in the agricultural sector by indicators of the the using basic resources are proposed. A correlation and regression analysis due gross income and the amount of land used by agricultural enterprises are performed. The features, advantages and disadvantages of

Ключові слова: відносини власності, організаційно-правова структура, організаційно-правова форма, ресурси, фермерське господарство, агрохолдинг.

Key words: property's relations, organizational and legal structure, organizational and legal form, resources, farm, agricultural holding.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Трансформаційні та інтеграційні перетворення аграрного сектора господарювання зумовили необхідність застосування нових підходів до активізації розвитку його суб'єктів господарюван-

ня, враховуючи якнайповніше реалії складних умов господарювання.

Для оцінки ефективності досягнень трансформаційних кроків у аграрній сфері необхідно дослідити ефективність функціонування та перспективи розвитку організаційно-правових форм як

базису багатоукладності аграрного сектора та індикатора рівня розвитку інституції власності — базової інституції інституційної системи національної економіки.

Внаслідок недосконалості ринкових умов функціонування суб'єктів господарювання виникає потреба опрацювання стратегії регулювання процесів розподілу ресурсів між підприємствами та господарствами населення, різними організаційно-правовими формами, обґрунтування принципів поєднання розвитку господарських структур різних розмірів — малих, середніх і великих з урахуванням інституційних особливостей аграрного виробництва. Тобто важливим є здійснення аналізу типів господарюючих суб'єктів для визначення найбільш оптимального варіанту поєднання форм господарювання з метою розвитку аграрного сектора національної економіки.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ З ДАНОЇ ТЕМАТИКИ

Методичні підходи до оцінки організаційно-правових форм підприємництва аграрного сектора економіки висвітлені у працях В. Амбросова, В. Андрійчука, П. Гайдуцького, М. Кісіля, М. Ковальчука, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, П. Саблука, В. Юрчишина та ін. Результати їх досліджень вказують на низку методичних та практичних проблем, пов'язаних з функціонуванням організаційно-правової структури аграрного сектора України. Особливості та специфікація впливу різних організаційно-правових форм на результати розвитку аграрного сектора в цілому зумовлюють складність процесу обґрунтування висновків і відповідних рішень, що визначає необхідність подальших досліджень з цієї проблематики.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета дослідження — аналіз ефективності функціонування організаційно-правових форм аграрного господарювання та особливостей їх впливу на розвиток аграрного сектора України.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відносини власності побудовані на пріоритеті особистої зацікавленості та права власності, визначають конкретні напрями та механізми реалізації аграрної поведінки [2, с. 37]. При цьому інституція власності характеризується через категорію "право власності" та гарантії його реалізації. Тобто, права власності як інституційна категорія визначаються як відносини економічних агентів, які виникають стосовно певних благ і встановлюють межі їх використання. Як зазначив Ю. Лопатинський, коли природа власності об'єктивна, то відносини власності, особливо у неформованому інституційному середовищі, можуть бути суб'єктивними [3, с. 174]. У центрі уваги інституціонального підходу при визначенні

прав власності стоїть проблема можливостей і меж специфікації та розмивання цих прав, що окреслюють організаційно-правові форми господарювання в аграрному секторі економіки.

Організаційно-правова форма аграрного виробництва — це економічно відокремлений і господарсько-самостійний юридично визнаний вид організації виробничої діяльності, що характеризується змістом використання певної форми власності та відповідними економічними взаємовідносинами, способами здійснення виробництва та його структурою [4, с. 17].

Гнучкість та адаптивність господарюючим суб'єктам аграрного сектора національної економіки забезпечує можливість вибору організаційно-правових форм їх діяльності, кожна з яких характеризується системою певних правил ведення бізнесу й організаційними методами поєднання ресурсів для досягнення поставлених пріоритетів, внутрішньою побудовою розподілу повноважень і особливостями взаємодії із зовнішнім середовищем.

Нинішня організаційно-правова структура аграрного сектора національної економіки є результатом реалізації аграрних реформ, спрямованих на формування конкурентного середовища аграрного ринку та підвищення ефективності діяльності аграрного сектора в цілому. У результаті реалізації зазначеної реформи частки продукції, виготовленої виробничими кооперативами та державними підприємствами, скоротилися відповідно у 9 і 10 разів. Така структура є наслідком курсу на функціонування ринкової економіки з вільним вибором форм господарювання.

Ринкова трансформація в аграрному секторі практично завершена. Станом на 1 січня 2014 р. реформування по Україні проведено у 11932 господарствах (99,8 %). Внаслідок реформування створено 34715 суб'єктів господарювання ринкового типу: товариства з обмеженою відповідальністю, приватні підприємства, приватно-орендні підприємства, сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства та інші суб'єкти господарювання (рис. 1).

Найпоширенішими організаційно-правовими формами аграрних підприємств є господарські товариства та приватно-орендні підприємства, їх загальна кількість становить три чверті усіх форм (без урахування фермерських господарств) [5]. Внесок виробників різних категорій у валову аграрну продукцію подано на рисунку 2.

Важливими ресурсами, які забезпечують розвиток аграрних підприємств в українських реаліях, є земля та людський капітал, перерозподіл яких, зокрема, є інструментом здійснення аграрних реформ. Отже, ефективність функціонування організаційно-правової форми досліджуватимемо за показниками використання цих ресурсів (табл. 1).

За даними таблиці 1 видно, що господарські товариства мають найвищі показники ефективності реалізації продукції та прибутку. Найнижчі показники характерні для підприємств державної форми власності. Тривалий термін вони були збитковими взагалі, що здебільшого пов'язано з їхньою спеціалізацією. Найвищого ж рівня загальної рентабельності досягнули приватні підприємства за рахунок продукції рослинництва. Менш рентабельною є продукція тваринництва, виробництво якої робить державні підприємства найменш прибутковими. Слід звернути увагу на неефективність використання трудових ресурсів державними підприємствами та виробничими кооперативами, що свідчить про низький рівень конкурентоспроможності даних організаційно-правових форм в умовах ринкової економіки.

У період посттрансформаційного розвитку аграрного сектора покращилось його капітальне забезпечення. Проте налагодити порушення балансу капітального забезпечення та вимог часу так і не вдалося. Так, основними сільськогосподарськими машинами аграрні підприємства забезпечені лише на 45—65 %, понад 90 % з яких вже відпрацювали амортизаційний строк. Темпи щорічного списання зношеної техніки в декілька разів перевищують темпи її закупівлі. Через технічні несправності щорічно не використовується четверта частина тракторів і комбайнів [9]. Колишню чітку систему технічного обслуговування практично зруйновано, а нову не налагоджено. Результатом порушеного балансу є недоотримання урожаю, втрати, висока собівартість і низька якість продукції.

Керівники аграрних підприємств відзначають покращення забезпечення земельними ресурсами. З 2005 р. до 2013 р. кількість господарств, які мають у власності й оренді понад 10 тис. га угідь, зросла більш ніж у три рази; площа угідь у їх володінні та користуванні за аналогічний період збільшилася вчетверо. А кількість підприємств, які мають від 500 га до 5 тис. га, за цей період постійно зменшується [9; 7]. Загальна площа сільськогосподарських угідь, використовуваних аграрними підприємствами у 2013 р. зменшилась до 21800,1 тис. га, порівняно з 2005 р. (коли було 22116,7 тис. га). При чому площа земель господарств населення зменшилась на 12,0 % за цей же період [7; 9].

Порівняно з іншими країнами аграрні підприємства в Україні є досить великими. Середнє українське аграрне підприємство має площу 2054,8 га сільськогосподарських угідь (без урахування фермерських господарств) [9]. Це пов'язано із довготривалою спрямованістю заходів на підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів різних організаційно-правових форм, у яких формування конкурентоспроможного виробни-

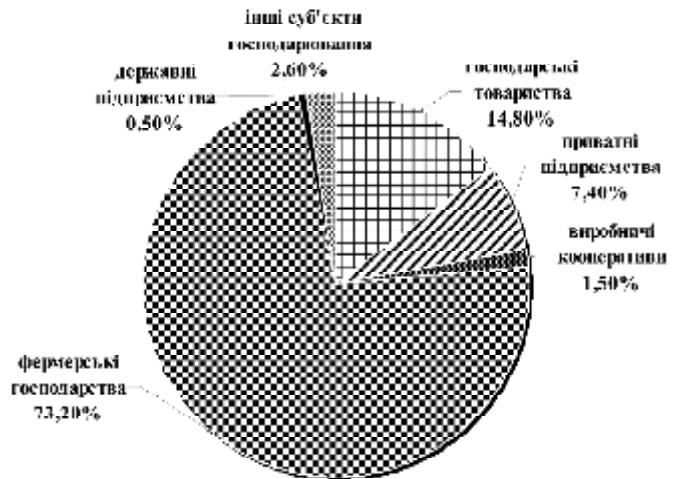

Рис. 1. Розподіл аграрних підприємств за організаційно-правовими формами в Україні станом на 01.01.2014

Джерело: [5].

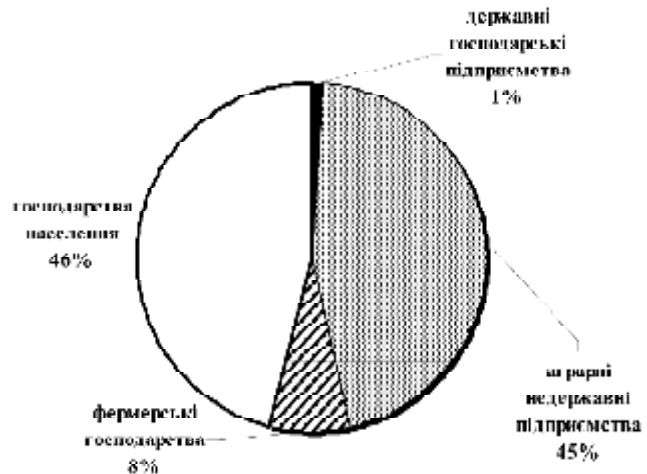

Рис. 2. Структуру валової аграрної продукції України за категоріями господарств, % (станом на 01.01.2014)

Джерело: [5].

ка здійснювалось через підтримку великотоварного виробництва.

Найбільшу частку сільськогосподарських угідь використовують господарські товариства (11,7 млн га), які, до речі, показують найбільші прибутки на 1 га (0,73 тис. грн. у 2013 р.). Середня площа використовуваних сільськогосподарських угідь господарськими товариствами дозволяє віднести їх до великих аграрних підприємств. Такі дані можуть слугувати підтвердженням тез тих науковців, які стверджують, що ефективнішим є виробництво у великих аграрних підприємствах. Проте державні підприємства, які також вважаються великими (22,8 тис. га на одне підприємство), за 2009 р. виявилися збитковими, а у 2010—2013 рр. отримали найменші прибутки [7; 8; 9], що зумовлено іншими, крім розміру, факторами.

Таблиця 1. Показники використання аграрних ресурсів різними організаційно-правовими формами господарювання в Україні за 2010–2013 роки

Показники	У середньому в аграрне підприємство			Господарські товариства			Приватні підприємства			Виробничі кооперативи			Інші			Державні підприємства		
	2010	2012	2013	2010	2012	2013	2010	2012	2013	2010	2012	2013	2010	2012	2013	2010	2012	2013
Площа сільськогосподарських угідь у середньому на одне підприємство, га	2010,2	2020,2	2054,8	2241,3	2274,2	2316,9	1593,9	1638,6	1641,8	1708,4	1617,1	1614,5	2936,1	2347,0	2277,4	2099,3	2062,7	2282,4
Одержано на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.:																		
- товарної продукції	4,09	6,61	6,51	4,63	7,57	7,40	3,42	5,26	5,19	2,61	3,71	4,01	3,97	6,55	6,74	2,32	3,01	2,96
- прибутку	0,70	1,11	0,66	0,76	1,23	0,73	0,74	1,07	0,65	0,28	0,25	0,14	0,69	1,22	0,87	0,02	0,01	0,01
Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих на 1 підприємстві	57	53	51	66	64	61	34	31	31	68	57	54	95	62	62	86	76	76
Приріток товарної продукції на одного середньорічного працівника, тис. грн.	145,87	252,21	261,47	158,49	269,85	208,8	162,13	273,82	271,35	65,86	104,18	119,7	122,45	236,05	249,5	57,05	82,03	89,35
Рівень рентабельності, %, п.п.	21,1	20,2	11,2	20,0	19,4	10,5	27,8	25,4	14,3	12,5	7,1	3,5	22,1	22,8	15,3	1,2	0,5	0,4
в розрахунку на	26,7	22,3	11,1	24,5	20,2	9,2	34,2	29,2	17,1	27,8	19,1	13,7	20,0	22,5	8,7	14,1	9,6	8,1
в товарній ціні	7,8	14,7	11,3	9,9	17,8	14,3	-0,2	3,1	-1,1	-11,7	-15,5	-17,1	34,5	36,6	28,2	-17,1	-16,9	-14,8

Розраховано автором за даними [7; 8; 9].

Таблиця 2. Показники діяльності фермерських господарств України

Показники	Рік							Приріст 2013 р. до 2005 р., %
	2000	2005	2008	2010	2011	2012	2013	
Кількість фермерських господарств, од.	38428	42445	42446	41524	40965	40732	40752	-4,0
Площа сільськогосподарських угідь у землекористування фермерських господарств, тис. га	2157,6	3661,2	4327,8	4290,8	4345,9	4392,2	4451,7	21,6
Валова продукція, млн грн.	3125,2	8177,5	14141,3	11965,8	16192,5	14111,1	10091,4	23,4
Наявність основної сільськогосподарської техніки (трактори, причепа, сівалки, жатки валові), штук	38990	58478	62420	57725	62921	67792	67614	15,6
Чисельність працівників, осіб	71504	133534	111659	98400	99858	100243	98617	-26,1
Рівень рентабельності, %	15,0	17,7	23,7	27,6	33,4	27,9	19,4	1,7

Структурована автором за джерелами: [7; 8; 9; 12].

Щоб дослідити зв'язок між площею використуваних угідь аграрними підприємствами та доходністю цих підприємств ми здійснили кореляційно-регресійний аналіз. При дослідженні нами виявлено досить тісний зв'язок між незалежною змінною (площа використуваних угідь одним аграрним підприємством) та залежною (виручка від реалізації). Зазначимо, що отриманий показник кореляції — 0,83, свідчить про досить значний вплив площі на отримуваний дохід, розрахований на прикладі аграрних підприємств Чернівецької області.

Така ситуація свідчить про переважання екстенсивного способу розвитку свого бізнесу аграрними підприємствами. Підтвердженням цьому є те, що аграрні підприємства оцінюють свій технічний та технологічний потенціал (основний капітал, техніку та сучасні технології виробництва) як достатній лише для простого відтворення [11, с. 87]. Отже, простір удосконалення аграрного господарювання ще досить значний.

Значно переважають кількісно фермерські господарства, хоча їх питома вага у загальній кількості діючих аграрних господарюючих суб'єктів дещо зменшилася (із 73,9 % у 2011 р. до 73,2 % у 2013 р.) (табл. 2).

Можемо зазначити, що кількість фермерських господарств починаючи з 2009 р. має тенденцію до зменшення, проте площа використуваних ними угідь постійно зростає, тобто відбувається процес укрупнення. У 2013 р. на одне фермерське господарство припадало в середньому 109,2 га, що на 26,60 % більше, ніж у 2005 р. Розглядаючи розподіл фермерських господарств за розміром сільськогосподарських угідь за даними Державної служби статистики України, простежуємо, що найбільша кількість фермерських господарств на території України володіють площею від 20,1 до 50 га [12].

Фермерські господарства виступають ефективними одиницями аграрного сектора України, оскільки дають валової продукції на 10091,4 млн

грн., що становить 7,6 % від виробництва валової продукції всіх категорій сільськогосподарських товаровиробників. Окрім того, продуктивність праці в фермерських господарствах за період 2005—2013 рр. зросла у 2,3 рази, що відбувалося через підвищення рівня механізації праці, про що свідчить зростання наявності техніки у фермерів цей же період на 15,6 %. Така тенденція, з одного боку, формує зростання рівня конкурентоспроможності фермерських господарств, з іншого призвела до зменшення кількості зайнятих на них на 26,1 % (на 34917 осіб) [12].

Важливо зазначити, що протягом останніх років зростає тенденція розвитку агрохолдингів як організаційно-правової форми господарювання. Згідно з чинним законодавством, холдингова компанія — це господарюючий суб'єкт, який володіє контрольними пакетами акцій інших, одного або більше, господарюючих суб'єктів [13]. Агрохолдинги в Україні — це інтегровані структури, які охоплюють весь цикл виробництва, переробки та реалізації продукції. Характерними ознаками агрохолдингів в Україні є диверсифікація виробництва, концентрація земельних ресурсів, потужна матеріально-технологічна база, орієнтація виробництва на експорт, висока освоєність технологічних новацій тощо. Такі переваги агрохолдингів досягають за рахунок масштабності виробництва та вертикальної інтеграції.

Загалом у 2013 р. в Україні налічувалося близько 60 великих агрохолдингів, вони контролюють близько 15 % загальної площі ріллі країни. За рівнем масштабності та територіальної зосередженості агрохолдинги є міжрегіональними, оскільки присутні майже в усіх областях України.

Агрохолдинги використовують найбільшу частку земель на основі довгострокової оренди. Площа орендованої агрохолдингами землі — від 60 до 430 тис. га орних земель на одне підприємство. В Україні більше десяти агрохолдингів орендують 150 тис. га ріллі та більше. З початку

2011 р. одним із найбільших землевласників в Україні є агрокомпанія Ukrlandfarming із загальним земельним банком близько 500 тис. га. Найкращі показники зростання показали такі компанії українського агросектора: "Кернел" і "Миронівський хлібопродукт".

За дослідженнями А. Данкевича, в агрохолдингах України у 2010 р. порівняно з 2009 р. обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської продукції збільшилися на 4,3 %, тоді як в інших сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення вони зменшилися відповідно на 7,2 % і 2,5 %, при цьому частка у виробництві сільськогосподарської продукції рослинництва лише 20 основних компаній становила: зернових — 13,0 %, олійних культур — 12,7 %, цукрових буряків — 43,7 %. Застосування науково обґрунтованих технологій дає змогу агрохолдингам одержувати вищі, порівняно з іншими аграрними підприємствами, показники господарської діяльності — урожайність зернових в основних компаніях у 2010 р. становила 38,7 ц/га проти 26,1 ц/га в інших аграрних підприємствах, цукрових буряків — відповідно 297,6 і 268,6 ц/га. В агрохолдингах зосереджено 14,5 % поголів'я великої рогатої худоби, 15,7 % корів, 23,1 % свиней, 66,0 % поголів'я птиці від загальної їх кількості в аграрних підприємствах. На частку основних агрохолдингів у 2010 р. припадало: 55,0 % виробництва м'яса птиці у забійній масі, 10,6 % — свинини, 4,8 % — яловичини, 3,5 % — молока. Агрохолдинги модернізують існуючі тваринницькі комплекси та впроваджують у виробництво нові технологічні прийоми. Як результат — у 2010 р. середній надій молока від однієї корови в основних агрохолдингах становив 4,2 т проти 3,7 т в інших аграрних підприємствах і 4,1 т у господарствах населення. У деяких агрохолдингах надій молока від корови становить 5—7,5 т, а в "Агро-союзи" — 7,9 т [14].

Розвиток агрохолдингів в Україні має такі дуальні наслідки:

— генерація науково-технічного прогресу, з одного боку, та зростання безробіття на селі — з іншого;

— розвиток інфраструктури сільської місцевості та зменшення участі селян у прийнятті рішень щодо розвитку сільських територій;

— створення умов для агропромислової інтеграції та загроза конкурентній структурі аграрного ринку як в сфері землекористування, так і на ринку сільськогосподарської продукції.

Отже, оцінки діяльності агрохолдингів в Україні суперечливі. Багато фахівців підкреслюють негативні сторони їхнього функціонування.

Загалом, керівники аграрних підприємств, у переважній більшості, відзначають помірний розвиток аграрних підприємств і майже у 90 % випадків стан підприємств оцінюють як стабільний, водночас ця стабільність має різні виміри: у

більшості підприємств переважає стабільність з елементами росту; а в переважаючій кількості фермерів — стабільність без розвитку з елементами стагнації [11, с. 87].

Вважаємо, що така тенденція оцінки стану аграрних підприємств свідчить про прогресивний характер змін організаційно-правової структури аграрного сектора національної економіки, проте такі зміни здійснюються повільно, значною мірою спричинено недосконалим механізмом використання ресурсного потенціалу аграрного сектора та неефективним забезпеченням його інституційної системи.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Так, розвиток організаційно-правових форм аграрного підприємництва, з одного боку, є індикатором ефективності трансформацій, з іншого — системоутворюючим чинником ринкових засад господарювання.

На сучасному етапі товариство з обмеженою відповідальністю найпоширеніша та найконкурентоспроможніша форма господарювання, яка забезпечує високу економічну ефективність. Але для реалізації специфікації інституції власності потрібні існування всіх організаційно-правових форм та результативне функціонування кожної, що забезпечить дієву організаційно-правову структуру аграрного сектора, спрямовану на реалізацію економічної, екологічної та соціальної функції у національній економіці. У контексті даної проблематики вважаємо, що подальші наукові дослідження повинні стосуватися формуванню інституційних передумов розвитку інноваційних процесів підприємництва для досягнення синергетичного ефекту від функціонування організаційно-правової структури аграрного сектора національної економіки.

Література:

1. Саблук П.Т. Розвиток інституцій удосконалення механізму реформування аграрного сектора економіки / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2010. — № 10. — С. 3—10.
2. Семенов В.Ф. Реформування аграрних відносин в історичному минулому та сучасна аграрна політика України / В.Ф. Семенов // Економіка і управління. — 2008. — № 1. — С. 32—37.
3. Лопатинський Ю.М. Трансформація інституту власності / Ю.М. Лопатинський // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. — Чернівці: Рута, 2010. — Вип. 6 (1728): Економіка. — С. 171—183.
4. Бучко І.Є. Ефективність господарювання аграрних підприємств різних організаційно-правових форм: автореф. на здобуття наук. ступеня к.е.н.: спец. 08.00.04 "Економіка та уп-

равління підприємствами" / І.Є. Бучко. — Львів, 2008. — 22 с.

5. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства за 2013 р.: [статистичний бюлетень]. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — 84 с.

6. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) за 2013 рік: [статистичний бюлетень]. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — 26 с.

7. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010 р.: [статистичний бюлетень]. — К.: Державна служба статистики України, 2011. — 88 с.

8. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 р.: [статистичний бюлетень]. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 88 с.

9. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 р.: [статистичний бюлетень]. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — 88 с.

10. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2012 р. / Чернівці: Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2013. — 618 с.

11. Результати соціологічного дослідження з оцінки проведення земельної реформи в Україні: Проект Світового банку "Видача державних актів на право власності на землю в сільській місцевості та розвиток системи кадастру". — К.: ДП "Центр соціальних експертиз" Інституту соціології НАН України, 2011. — 146 с.

12. Сільське господарство України за 2013 р.: [статистичний збірник]. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — 390 с.

13. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-ІУ [Електронний ресурс] / (ВВР). — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

14. Данкевич А.Є. Організаційно-економічні засади розвитку агрохолдингів / А.Є. Данкевич / Економіка АПК. — 2012. — № 8. — С. 139—147.

References:

1. Sabluk, P. T. (2010), "Development institutions for improve the mechanism of reforming the agricultural sector", *Ekonomika APK*, vol.10, pp. 3—10.

2. Semenov, V. F. (2008), "The reform of agrarian relations in the historical past and current agricultural policy of Ukraine", *Ekonomika i upravlinnia*, vol. 1, pp. 32—37.

3. Lopatyns'kyj, Yu. M. (2010), "The transformation of the institution of property", *Naukovy visnyk Chernivets'koho universytetu: zb. nauk. prats'*, vol. 6 (1728), pp. 171—183.

4. Buchko, I.Ye. (2008), "The effectiveness of operation of different organizational forms of agricultural enterprises", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economics and management of enterprises*, Lviv, Ukraine.

5. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii sil's'koho hospodarstva za 2013 r. Statystychnyj biuleten" [Basic economic indicators of agricultural production by 2013. Statistical yearbook], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

6. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Valova produktsiia sil's'koho hospodarstva Ukrainy (u postijnykh tsinakh 2010 r.) za 2013 rik. Statystychnyj biuleten" [Gross agricultural output Ukraine (at constant prices of 2010) by 2013. Statistical yearbook], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

7. State Statistics Service of Ukraine (2011), "Basic economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises by 2010. Statystychnyj biuleten" [Basic economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises by 2010. Statistical yearbook], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

8. State Statistics Service of Ukraine (2013), "Basic economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises by 2012. Statystychnyj biuleten" [Basic economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises by 2012. Statistical yearbook], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

9. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Basic economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises by 2013. Statystychnyj biuleten" [Basic economic indicators of agricultural production in agricultural enterprises by 2013. Statistical yearbook], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

10. State Statistics Service of Ukraine (2012), "Statystychnyjshorichnyk Chernivets'koi oblasti za 2012 r." [Statistical Yearbook of Chernivtsi region 2012], *Derzhkomstat*, Chernivtsi, Ukraine.

11. Sociological research (2011), "Vydacha derzhavnykh aktiv na pravo vlasnosti na zemliu v sil's'kij mistsevesti ta rozvytok systemy kadastru" [Results of the survey to assess the implementation of land reform in Ukraine], *Center of Social Expertise*, Kyiv, Ukraine.

12. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy za 2013 r. Statystychnyj zbirnyk" [Agriculture of Ukraine 2013. Statistical yearbook], *Derzhkomstat*, Kyiv, Ukraine.

13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), *Commercial Code of Ukraine* available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

14. Dankevych, A. Ye. (2012), "Organizational-economic bases of development of agricultural holdings", *Ekonomika APK*, vol. 8, pp. 139—147.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2014 р.